

AUTOR NIEZNANY

**Dialog mistrza
Polikarpa ze
Śmiercią**

Dialog mistrza Polikarpa ze Śmiercią

*De morte prologus*¹

Gospodzinie² wszechmogący,
Nade wszystko³ stworzenie większy⁴,
Pomóż⁵ mi to dzieło⁶ słożyć⁷,
Bych⁸ je mógł pilnie wyłożyć
Ku twej fały⁹ rozmnożeniu,
Ku ludzkiemu polepszeniu!

Wszyscy ludzie, posłuchajcie,
Okrutność śmierci¹⁰ poznajcie! —
Wy, co jej nizacz nie macie¹¹,
Przy skonaniu ją poznacie.
Bądź to stary albo młody,
Żadny¹² nie ujdzie śmiertelnej szkody;
Kogo koli¹³ śmierć udusi,
Každy w jej szkole być musi;
Dziwno się swym żakom stawia¹⁴,
Każdego żywota zbawi¹⁵.
Przykład o tem chcę powiedzieć,
Słuchaj tego, kto chce wiedzieć!

Polikarpus, tak wezwany¹⁶
Mędrzec wielki¹⁷, mistrz wybrany¹⁸,
Prosił Boga o to prawie¹⁹,
By uźrzal²⁰ śmierć w jej postawie²¹.

Śmierć, Szkoła,
Nauczycielka, Uczeń,
Kondycja ludzka

Filozof, Śmierć, Wiedza,
Mędrzec, Kobieta, Ciało,
Gotycyzm

¹*de morte prologus* (łac.) — wstęp o śmierci. [przypis edytorski]

²*Gospodzinie* (starop.) — W.lp: Panie (tu: zwrot do Boga). [przypis edytorski]

³*wszystko* (starop.) — wszystko, całe. [przypis edytorski]

⁴*większy* (starop.) — większy. [przypis edytorski]

⁵*pomóż mi* (starop.) — forma trybu rozkazującego; dziś: pomóż mi. [przypis edytorski]

⁶*dzieło* (starop.) — dzieło. [przypis edytorski]

⁷*słożyć* (starop.) — złożyć, ułożyć. [przypis edytorski]

⁸*bych* (starop.) — bym, abym. [przypis edytorski]

⁹*fała* (starop.) — chwała. [przypis edytorski]

¹⁰*śmirci* (starop. forma) — śmierci. [przypis edytorski]

¹¹*jej nizacz nie macie* (starop.) — za nic ją macie. [przypis edytorski]

¹²*żadny* (starop.) — żaden. [przypis edytorski]

¹³*kogo koli* (starop.) — kogokolwiek. [przypis edytorski]

¹⁴*dziwno się swym żakom stawia* (starop.) — dziwnie (w dziwny sposób) się ukaże swoim uczniom. [przypis edytorski]

¹⁵*zbawić* (starop.) — pozbawić. [przypis edytorski]

¹⁶*wezwany* (starop.) — (tak) nazywany, zwany; (o takim wezwaniu, imieniu. [przypis edytorski]

¹⁷*wielki* (starop.) — wielki. [przypis edytorski]

¹⁸*wybrany* (starop.) — wyborny, wyjątkowy. [przypis edytorski]

¹⁹*prawie* (starop.) — tu: akurat, właśnie, zgoła. [przypis edytorski]

²⁰*uźrzal* (starop.) — ujrzał. [przypis edytorski]

²¹*w jej postawie* (starop.) — we własnej osobie. [przypis edytorski]

Gdy się moglił²² Bogu wiele,
 Ostał wszech ludzi w kościele²³,
 Uźrzał człowieka nagiego,
 Przyrodzenia²⁴ niewieściego²⁵,
 Obraza²⁶ wielmi²⁷ skaradego²⁸,
 Łoktuszą²⁹ przepasanego.
 Chuda, blada, żółte lice³⁰
 Łszczy³¹ się jako miednica³²;
 Upadł³³ ci jej koniec nosa,
 Z oczu płynie krwawa rosa³⁴;
 Przewiązała głowę chustą
 Jako samojedź³⁵ krzywousta;
 Nie było warg u jej gęby,
 Poziewając skrzyta zęby³⁶;
 Miece³⁷ oczy zavrcając,
 Groźną kosę w ręku mając;
 Goła głowa, przykra mowa,
 Ze wszech stron skarada³⁸ postawa —
 Wypięła żebra i kości,
 Groźno siecze przez³⁹ lutości⁴⁰.
 Mistrz widząc obraz skarady,
 Żółte oczy, żywot blady,
 Groźno⁴¹ się tego przelęknął,
 Padł na ziemię, eże⁴² stęknął.
 Gdy leżał wznak⁴³ jako wiła⁴⁴,
 Śmierć do niego przemowiła.

*Mors dicit*⁴⁵:

Czemu się tako barzo⁴⁶ lękasz?
 Wrzekomoś⁴⁷ zdrów, a wždy⁴⁸ stękasz!
 Pan Bog tę rzecz tako nosił⁴⁹,
 Iżeś go o to barzo prosił,

²²*moglić się* (starop.) — tu: modlić się. [przypis edytorski]

²³*ostał wszech ludzi w kościele* (starop. konstrukcja) — został w kościele sam, bez żadnych ludzi (po wyjściu wszystkich ludzi). [przypis edytorski]

²⁴*przyrodzenie* (starop.) — tu: pleć. [przypis edytorski]

²⁵*niewieści* (starop.) — kobiety; *przyrodzenia niewieściego*: płci żeńskiej. [przypis edytorski]

²⁶*obrazu skaradego* (starop.) — o szkaradnym wyglądzie. [przypis edytorski]

²⁷*wielmi* (starop.) — wielce. [przypis edytorski]

²⁸*skarady* (starop.) — szkaradny. [przypis edytorski]

²⁹*łoktusza* (starop.) — chusta. [przypis edytorski]

³⁰*lice* (starop.) — twarz. [przypis edytorski]

³¹*łszczyć się* (starop.) — błyszczyć się, lśnić się. [przypis edytorski]

³²*miednica* (starop.) — tu: naczynie miedziane. [przypis edytorski]

³³*upadł* (starop.) — tu: odpadł. [przypis edytorski]

³⁴*krwawa rosa* (starop.) — tu: krwawe łzy. [przypis edytorski]

³⁵*samojedź* (starop.) — ludożerca. [przypis edytorski]

³⁶*skrzyta zęby* (starop.) — zgrzyta zębami. [przypis edytorski]

³⁷*miece* (starop. forma) — 3.os. lp: miota, ciska, rzuca. [przypis edytorski]

³⁸*skarada* (starop.) — tu: szkaradna. [przypis edytorski]

³⁹*przez* (starop.) — bez. [przypis edytorski]

⁴⁰*lutość* (starop.) — litość. [przypis edytorski]

⁴¹*groźno* (starop.) — srodze; tu: bardzo. [przypis edytorski]

⁴²*eże* (starop.) — aż. [przypis edytorski]

⁴³*wznak* (starop.) — na wznak (leżał). [przypis edytorski]

⁴⁴*wiła* (starop.) — szalenie; początkowo: chory na padaczkę, epileptyk, który podczas ataku choroby zwykł padać na ziemię i w sposób niekontrolowany wic się całym ciałem. [przypis edytorski]

⁴⁵*mors dicit* (łac.) — śmierć mówi. [przypis edytorski]

⁴⁶*barzo* (starop.) — bardzo. [przypis edytorski]

⁴⁷*wrzekomoś zdrów* (starop.) — rzekomo jesteś zdrów. [przypis edytorski]

⁴⁸*wždy* (starop.) — przecież. [przypis edytorski]

⁴⁹*nosić co* (starop.) — uważać, mieć za co; *tę rzecz tako nosił*: tak tę rzecz rozumiał. [przypis edytorski]

Abych⁵⁰ ci się ukazała,
 Wszytkę⁵¹ swą moc wzjawiała⁵²;
 Otoż ci⁵³ przed tobą stoję,
 Oględa⁵⁴ postawę moję⁵⁵:
 Każdemu się tak ukażę,
 Gdy go żywota zbawię.
 Nie lękaj się mie⁵⁶ tym razem,
 Iż mię widzisz przed obrazem⁵⁷.
 Gdy przydę⁵⁸, namilejszy, k tobie⁵⁹,
 Tedy⁶⁰ barzo zeckniesz sobie⁶¹:
 Zableszczysz⁶² na strony oczy,
 Eż⁶³ ci z ciała pot poskoczy.
 Rzucę⁶⁴ się jako kot na myszy,
 Aż tve sirce⁶⁵ ciężko wdyszy⁶⁶.
 Odchoceć się⁶⁷ s miodem tarnek⁶⁸,
 Gdy⁶⁹ przyniosę jadu⁷⁰ garnek —
 Musisz ji⁷¹ pić przez dzięki⁷².
 Gdy pożywiesz⁷³ wielikiej męki,
 Będziesz mieć dosyć tesnice⁷⁴,
 Odbędziesz⁷⁵ swej miłośnice.
 Ostań⁷⁶ tego wszego, tobie wiele⁷⁷,
 Przez dzięki kaźnią⁷⁸ rozdziele.
 Mow se⁷⁹ mną, boć mam działo⁸⁰,
 Gdyć się se mną mówić chciało;
 Widzisz, iżem ci robotnica —
 Czemu cię wzięła taka tesnica⁸¹?
 Ma kosa wisz⁸², trawę siecze,

⁵⁰*abych* (starop.) — abym, żebym. [przypis edytorski]

⁵¹*wszytkę* (starop.) — całą. [przypis edytorski]

⁵²*wzjawić* (starop.) — objawić, ukazać. [przypis edytorski]

⁵³*ci* (starop.) — tu: partykuła wzmacniająca; *otoż ci (...) stoję*: oto (właśnie) stoję. [przypis edytorski]

⁵⁴*ogłędaj* (starop. forma) — oględać. [przypis edytorski]

⁵⁵*moję* (starop. forma) — moją. [przypis edytorski]

⁵⁶*mie* (starop.) — mnie. [przypis edytorski]

⁵⁷*obraz* (starop.) — wejrzenie, wzrok; *iż mię widzisz przed obrazem*: że mnie widzisz na własne oczy. [przypis edytorski]

⁵⁸*przydę* (starop. forma) — przyjdę. [przypis edytorski]

⁵⁹*k tobie* (starop.) — do ciebie. [przypis edytorski]

⁶⁰*tedy* (starop.) — zatem, a więc; tu: wtedy. [przypis edytorski]

⁶¹*zecknić sobie* (starop.) — doznać odrazy, obmierzić sobie co, obrzydzić sobie co. [przypis edytorski]

⁶²*zableszczyc na strony oczy* (starop.) — przewrócić oczyma. [przypis edytorski]

⁶³*eż, eże* (starop.) — aż. [przypis edytorski]

⁶⁴*rzucę się* (starop.) — konstrukcja z partykułą wzmacniająca *ci*, skróconą do *-ć*. [przypis edytorski]

⁶⁵*sirce* (starop.) — serce. [przypis edytorski]

⁶⁶*wdyszeć, wdyszyć* (starop.) — westchnąć, wciągnąć powietrze. [przypis edytorski]

⁶⁷*odchoceć się* (starop.) — odechce ci się. [przypis edytorski]

⁶⁸*tarunki* (starop.) — owoce tarniny; też ogólnie: jagody, owoce. [przypis edytorski]

⁶⁹*gdyć* (starop.) — konstrukcja z partykułą wzmacniająca *ci*, skróconą do *-ć*. [przypis edytorski]

⁷⁰*jad* (starop.) — trucizna. [przypis edytorski]

⁷¹*ji* (starop. forma) — go. [przypis edytorski]

⁷²*przez dzięki a. przezdziki* (starop.) — także: *przezdzicznie, bezdzicznie*, tj. gwałtem, koniecznie, wbrew woli, przymusowo, mimo woli, chcąc nie chcąc. [przypis edytorski]

⁷³*pożyć czego* (starop.) — doświadczyć czego; *pożywiesz wielikiej męki*: doświadczysz wielkiego cierpienia. [przypis edytorski]

⁷⁴*tesnica* (starop.) — smutek; tu: cierpienie. [przypis edytorski]

⁷⁵*odbyć* (starop.) — porzucić, odejść; *odbędziesz swej miłośnice*: porzucisz swą ukochaną. [przypis edytorski]

⁷⁶*ostać czego* (starop.) — porzucić co; *ostań tego wszego*: porzuc to wszystko. [przypis edytorski]

⁷⁷*wieleć a. wielić* (starop.) — rozkazywać; *tobie wiele*: rozkazuję ci. [przypis edytorski]

⁷⁸*kaźń* (starop.) — nakaz, rozkaz, wyrok skazujący, kara; *przez dzięki kaźnią rozdziele*: wbrew woli rozdziele nakazem. [przypis edytorski]

⁷⁹*se mną* (starop.) — ze mną. [przypis edytorski]

⁸⁰*mam działo* (starop.) — mam dzieło, mam zadanie. [przypis edytorski]

⁸¹*tesnica* (starop.) — smutek. [przypis edytorski]

⁸²*wisz a. wiszar* (starop.) — chwasty, zarosła czepne, pnącza. [przypis edytorski]

Przed nią nikt nie uciecze⁸³.
Wstań, mistrzu, odpowiedz, jestli⁸⁴ umiesz!
Za⁸⁵ po polsku nie rozumiesz?
Snać⁸⁶ ci Sortes⁸⁷ nie pomoże,
Przelęknąłeś⁸⁸ się, nieboże!
Już odetchni⁸⁹, nieboraku,
Mow se mną, ubogi żaku,
Nie boj się dziś mojej szkoły,
Nie dam ci czyść⁹⁰ epistoły.

*Magister respondit*⁹¹:

Mistrz przemówił wielmi⁹² skromnie:
Lęknąłem się, eż⁹³ nic po mnie.
Ta mi rzecz barzo niemiła,
Iżes mię tako postraszyła;
By była co przykrego przemowiła,
Zerwałaby się we mnie każda żyła;
Nagle by mię umorzyła⁹⁴
I duszę by wypędziła.
Proszę ciebie, ostęp⁹⁵ mało⁹⁶,
Boć nie wiem, coć⁹⁷ mi się zstało⁹⁸:
Mgleję⁹⁹ wszytek¹⁰⁰ i bladzieję,
Straciłem zdrowie i nadzieję.
Racz rzucić od siebie kośę,
Ac¹⁰¹ swoją¹⁰² głowę podniosę!

Śmierć, Strach, Mędrzec,
Filozof

Mors dicit:

Darma¹⁰³, mistrzu, twoja mowa,
Tegom ci uczynić nie gotowa.
Dzirżę¹⁰⁴ kośę na rejistrze¹⁰⁵,
Siekę doktory i mistrze,
Zawždy ją gotową noszę,
Przez dzięki noclegu proszę¹⁰⁶.

⁸³ucieczce (starop. forma) — ucieknie. [przypis edytorski]

⁸⁴jestli (starop.) — jeśli. [przypis edytorski]

⁸⁵za a. aza (starop.) — czy, czyż, czyżby; za po polsku nie rozumiesz: czy nie rozumiesz po polsku. [przypis edytorski]

⁸⁶snać a. sna (starop.) — także: snadź; widocznie, prawdopodobnie, widocznie, chyba. [przypis edytorski]

⁸⁷Sortes — tu: Sokrates (ok. 470–399 p.n.e.), żyjący w Atenach filozof grecki, mistrz Platona i in.; tu: symbol świeckiej mądrości, filozofii w ogóle. [przypis edytorski]

⁸⁸przelęknąłeś się (starop. forma) — dziś popr.: przeląkłeś się. [przypis edytorski]

⁸⁹odetchni (starop.) — forma trybu rozkazującego; dziś: odetchnij. [przypis edytorski]

⁹⁰czyść (starop.) — czytać. [przypis edytorski]

⁹¹magister respondit (łac.) — mistrz odpowiada. [przypis edytorski]

⁹²wielmi (starop.) — wielce; bardzo. [przypis edytorski]

⁹³eż (starop.) — tu: że, iż; eż nic po mnie: że już po mnie. [przypis edytorski]

⁹⁴umorzyć (starop.) — uśmiercić. [przypis edytorski]

⁹⁵ostęp (starop.) — odstęp, oddał się. [przypis edytorski]

⁹⁶mało (starop.) — trochę, nieco. [przypis edytorski]

⁹⁷coć (starop.) — konstrukcja z partykułą wzmacniającą ci, skróconą do -ć. [przypis edytorski]

⁹⁸zstać (starop.) — stać. [przypis edytorski]

⁹⁹mgleć (starop.) — mdleć. [przypis edytorski]

¹⁰⁰wszytek (starop.) — cały. [przypis edytorski]

¹⁰¹ac (starop.) — konstrukcja z partykułą wzmacniającą ci, skróconą do -ć; znaczenie: a, a wtedy. [przypis edytorski]

¹⁰²swoją głowę (starop. forma) — swoją głowę. [przypis edytorski]

¹⁰³darma (...) mowa (starop.) — daremna mowa. [przypis edytorski]

¹⁰⁴dzirżę (starop.) — dzierżę. [przypis edytorski]

¹⁰⁵na rejistrze (starop.) — na rejestrze; w pogotowiu. [przypis edytorski]

¹⁰⁶przez dzięki noclegu proszę (starop.) — o nocleg proszę gwałtem. [przypis edytorski]

Wstań ku mnie, możesz mi wierzać,
Nie chcę¹⁰⁷ się dzisiaj¹⁰⁸ zniewierzać¹⁰⁹!

Wstał mistrz jedwo¹¹⁰ lelejąc się¹¹¹,
Drżą mu nogi, przelęknął się.

Magister dicit:

Miła Śmierci, gdzieś się wzięła,
Dawno liś się urodziła¹¹²?
Rad bych¹¹³ wiedział do ostatka,
Gdzie twój ojciec albo matka.

Mors dicit:

Gdy stworzył Bog człowieka,
Iżby był żyw eż¹¹⁴ do wieka,
Stworzył Bog Jewę z kości
Adamowi ku radości.
Dał jemu moc nad zwierzęty¹¹⁵ —
By panował jako święty —
Podał jemu ryby s morza.
Chcąc go zbawić wszego gorza¹¹⁶
Polecił mu rajskie sady;
Chcąc ji¹¹⁷ zbawić wszej¹¹⁸ biady,
To wszystko w jego moc dał,
Jedno mu drzewo zakazał,
By go owszejki¹¹⁹ nie ruszał
Ani się na nie pokuszał¹²⁰,
Rzeknąc¹²¹ jemu: „Jedno¹²² ruszysz,
Tedy¹²³ pewno umrzeć musisz.”
Ale zły duch Jewę zdradził,
Gdy jej owoc ruszyć radził.
Ewa się ułakomiła¹²⁴,
Śmiałość uczyniła.
W ten czas się ja poczęła,
Gdy Ewa jabłko ruszyła,
Adamowi jebłka dała,
A ja w onem jebłku była.
A Adam mie w jebłce ukusił¹²⁵,

Grzech, Śmierć, Kondycja
ludzka, Jabłko

¹⁰⁷ *chcęć* (starop.) — konstrukcja z partykulą wzmacniającą *ci*, skróconą do *-ć*. [przypis edytorski]

¹⁰⁸ *dzisiaj* (starop.) — dzisiaj. [przypis edytorski]

¹⁰⁹ *zniewierzać się* (starop.) — zawieść zaufanie; sprzeniewierzyć się. [przypis edytorski]

¹¹⁰ *jedwo* (starop.) — ledwo. [przypis edytorski]

¹¹¹ *lelejąc się* (starop.) — chwiać się. [przypis edytorski]

¹¹² *dawno liś się urodziła* (starop. konstrukcja) — konstrukcja z partykulą *-li* oraz z przestawną końcówką czasownika; inaczej: czy dawno się urodziłaś. [przypis edytorski]

¹¹³ *bych* (starop.) — bym; *rad bych wiedział*: rad bym, chętnie bym wiedział. [przypis edytorski]

¹¹⁴ *eż* (starop.) — tu: aż. [przypis edytorski]

¹¹⁵ *nad zwierzęty* (starop. forma) — nad zwierzętami. [przypis edytorski]

¹¹⁶ *gorze* (starop.) — bieda, nieszczęście; *zbawić wszego gorza*: pozbawić wszelkiej troski. [przypis edytorski]

¹¹⁷ *ji* (starop. forma) — go. [przypis edytorski]

¹¹⁸ *wsza* (starop.) — wszystka, cała; *wszej biady*: wszelkiej biedy. [przypis edytorski]

¹¹⁹ *owszejki* a. *owszelki* (starop.) — tu: wcale, zupełnie; bądź co bądź, zaiste, istotnie, rzeczywiście. [przypis edytorski]

¹²⁰ *pokuszać się na co* (starop.) — skusić się na co. [przypis edytorski]

¹²¹ *rzeknąc* (starop.) — daw. forma imiesłowowa; dziś: mówiąc. [przypis edytorski]

¹²² *jedno* (starop.) — tylko; gdy tylko. [przypis edytorski]

¹²³ *tedy* (starop.) — wtedy; zatem. [przypis edytorski]

¹²⁴ *ułakomić się* (starop.) — połakomić się. [przypis edytorski]

¹²⁵ *ukusić* (starop.) — ukąsić, ugryźć. [przypis edytorski]

Przeto przez mię umrzeć musiał —
W tem Boga barzo¹²⁶ obraził
I wszystko¹²⁷ swe plemię¹²⁸ zaraził.

Magister dicit:

Miła Śmirci, racz mi wzjewić¹²⁹,
Przecz¹³⁰ chcesz ludzie żywota zbawić,
Czemu twą łaskę stracili,
Zać¹³¹ co złego uczynili?
Chcem¹³² do ciebie poczty¹³³ nosić,
Aby się dała przeprosić.
Dałbych¹³⁴ dobry kołacz upiec,
Bych¹³⁵ mógł przed tobą uciec.

Mors dicit:

Chowaj sobie poczty swoje,
Rozdrażnisz mię tyle dwoje¹³⁶!
W pocztach ci ja nie korzyszczę¹³⁷,
Wszystki¹³⁸ w żywocie zaniszcę.
Chcesz li wiedzieć¹³⁹ statecznie¹⁴⁰,
Powiem tobie przezpiecznie¹⁴¹:
Stworzyciel wszego stworzenia
Pożyczył mi takiej mocy,
Bych¹⁴² morzyła¹⁴³ we dnie i w nocy.
Morzę na wschód, na południe,
A umiem to działo¹⁴⁴ cudnie.
Od północy do zachodu
Chodzę nie pytając¹⁴⁵ brodu.
Toć me nawięcsze¹⁴⁶ wiesiele¹⁴⁷,
Gdy mam morzyć żywych wiele:
Gdy się jimę¹⁴⁸ z kosą płęsać,
Chcę jich tysiąc pokęsać.
Toć jest mojej mocy znamię¹⁴⁹ —

Danse macabre, Śmierć,
Pozycja społeczna, Kondycja
ludzka, Przemoc

¹²⁶barzo (starop.) — bardzo. [przypis edytorski]

¹²⁷wszystko (starop.) — całe. [przypis edytorski]

¹²⁸plemię (starop.) — potomstwo. [przypis edytorski]

¹²⁹wzjewić (starop.) — wyjawić. [przypis edytorski]

¹³⁰przecz (starop.) — czemu; przez co; dlaczego; w jakim celu. [przypis edytorski]

¹³¹zać (starop.) — konstrukcja z partykułą wzmacniającą *ci*, skróconą do *-ć*; znaczenie: czy, czyż. [przypis edytorski]

¹³²chcem (starop. forma) — chcę. [przypis edytorski]

¹³³poczty (starop.) — ofiary, dary. [przypis edytorski]

¹³⁴dałbych (starop. forma) — dałbym. [przypis edytorski]

¹³⁵bych (starop.) — bym, abym; *bych mógł (...)* uciec: żeby móc uciec. [przypis edytorski]

¹³⁶tyle dwoje (starop.) — dwa razy tyle; dwa razy bardziej. [przypis edytorski]

¹³⁷korzyszczę (starop. forma) — forma 1 os.1p; dziś: korzystam; *nie korzystać w czym*: nie czerpać z czego korzyści.. [przypis edytorski]

¹³⁸wszystki (starop. forma) — wszystkich; *wszystki w żywocie zaniszcę*: zniszcę, zgładzę wszystkich, którzy żyją. [przypis edytorski]

¹³⁹chcesz li wiedzieć (starop.) — konstrukcja z partykułą *-li*; inaczej: jeśli chcesz wiedzieć. [przypis edytorski]

¹⁴⁰statecznie (starop.) — poważnie; tu: (wiedzieć) solidnie, na pewno. [przypis edytorski]

¹⁴¹przezpiecznie (starop.) — bezpiecznie. [przypis edytorski]

¹⁴²bych (starop.) — tu: abym. [przypis edytorski]

¹⁴³morzyć (starop.) — uśmiercać. [przypis edytorski]

¹⁴⁴działo (starop.) — dzieło; czyn, czynność. [przypis edytorski]

¹⁴⁵pytać (starop.) — prosić, żądać. [przypis edytorski]

¹⁴⁶nawięcsze (starop.) — największe. [przypis edytorski]

¹⁴⁷wiesiele (starop.) — wesele. [przypis edytorski]

¹⁴⁸jimę się (starop.) — wziąć się za co; *gdy się jimę (...)* płęsać: kiedy zacznę płęsać. [przypis edytorski]

¹⁴⁹znamię (starop.) — znak, oznaka. [przypis edytorski]

Morzę wszytko¹⁵⁰ ludzkie¹⁵¹ plemię:
 Morzę mądre i też wily¹⁵²,
 W tym skazuję¹⁵³ swoje siły;
 I chorego, i zdrowego
 Zbawię¹⁵⁴ żywota każdego;
 Lubo¹⁵⁵ stary, lubo młody,
 Każdemu ma kosa zgodzi¹⁵⁶;
 Bądź ubodzy i bogaci,
 Szwytki¹⁵⁷ ma kosa potraci;
 Wojewody i czestniki,
 Wszytki świeckie¹⁵⁸ miłośniki,
 Bądź książęta albo grabie¹⁵⁹,
 Wszytki ja pobierzę k sobie¹⁶⁰.
 Ja z króla koronę semknę¹⁶¹,
 Za włosy ji¹⁶² pod kosę wemknę¹⁶³;
 Też bywam w cesarskiej sieni,
 Zimie, lecie¹⁶⁴ i w jesieni.
 Filozofy i gwiazdarze¹⁶⁵,
 Wszytki na swej stawiam sparze¹⁶⁶;
 Rzemieślniki, kupce i oracze,
 Każdy przed mą kosą skacze;
 Wszytki zradźce¹⁶⁷ i lifniki¹⁶⁸,
 Zostawię je nieboszczyki.
 Karczmarze, co źle piwa dają,
 Nieczęsto na mię wspominają;
 Jako swe miechy¹⁶⁹ natkają,
 W ten czas mą kosę poznają;
 Kiedy nawiedzą mą szkołę,
 Będę jem¹⁷⁰ łać w gardło smołę.
 Jedno¹⁷¹ się poruszę,
 Wszytki nagle zdawic¹⁷² muszę.
 Naprzod¹⁷³ zdawię dziewki¹⁷⁴, chłopce,
 Aż się chłop po sircu smekce¹⁷⁵.

¹⁵⁰*wszytko* (starop.) — całe. [przypis edytorski]

¹⁵¹*ludzkie* (starop.) — ludzkie. [przypis edytorski]

¹⁵²*wila* (starop.) — tu: głupiec, szaleniec. [przypis edytorski]

¹⁵³*skazywać* (starop.) — ukazywać; *w tym skazuję swoje siły*: poprzez to ukazuję swoją siłę. [przypis edytorski]

¹⁵⁴*zbawić żywota* (starop.) — pozbawić życia. [przypis edytorski]

¹⁵⁵*lubo* (starop.) — czy. [przypis edytorski]

¹⁵⁶*zgodzić komu* (starop.) — dogodzić komu. [przypis edytorski]

¹⁵⁷*szwytki* (starop.) — wszytki; dziś: wszystkich. [przypis edytorski]

¹⁵⁸*świeckie* (starop. forma) — świeckich. [przypis edytorski]

¹⁵⁹*grabie* (starop.) — hrabiowie. [przypis edytorski]

¹⁶⁰*pobierzę k sobie* (starop.) — zabiorę do siebie. [przypis edytorski]

¹⁶¹*semknąć* a. *zemknąć* (starop.) — zdjąć. [przypis edytorski]

¹⁶²*ji* (starop.) — jemu; mu. [przypis edytorski]

¹⁶³*wemknąć* (starop.) — wsadzić. [przypis edytorski]

¹⁶⁴*zimie, lecie* (starop. forma) — zimą, latem. [przypis edytorski]

¹⁶⁵*gwiazdarze* (starop.) — astronom. [przypis edytorski]

¹⁶⁶*na sparze* (starop.) — na widoku; *spara*: szpara. [przypis edytorski]

¹⁶⁷*zradźce* (starop.) — zdrajcy. [przypis edytorski]

¹⁶⁸*lifnik* a. *lifurz* (starop.) — lichwiarz. [przypis edytorski]

¹⁶⁹*miech* (starop.) — tu: sakwa, sakiewka; worek na pieniądze i kosztowności. [przypis edytorski]

¹⁷⁰*jem* (starop. forma) — im. [przypis edytorski]

¹⁷¹*jedno* (starop.) — jedynie, tylko; kiedy tylko. [przypis edytorski]

¹⁷²*zdawic* (starop.) — zdławić, zdusić. [przypis edytorski]

¹⁷³*naprzod* (starop.) — naprzód, najpierw. [przypis edytorski]

¹⁷⁴*dziewka* (starop.) — dziewczynka, dziewczyna, panienka. [przypis edytorski]

¹⁷⁵*smektać się* (starop.) — głaskać się; *aż się chłop po sircu smekce*: aż się chłop gładzi po sercu (łapie za serce ze zdenerwowania). [przypis edytorski]

Ja zabiła Golijasa¹⁷⁶,
Annasza i Kajifasa¹⁷⁷;
Ja Judasza¹⁷⁸ obiesiła¹⁷⁹
I dwu łotru¹⁸⁰ na krzyż wbiła;
Alem kosy naruszyła,
Gdym Krystusa umorzyła¹⁸¹,
Bo w niem była Boska siła.
Ten jeden mą kosę zwycięzył,
Iż trzeciego dnia ożył;
Z tegom się żywotem biedziła,
Potem jużem wszytkę moc straciła.

Mam moc nad ludźmi dobreimi,
Ale więcej nade złemi;
Kto nawięcej¹⁸² czyni złości,
Temu słamię¹⁸³ kości.
Chcesz li¹⁸⁴, jeszcze wzjawię¹⁸⁵ tobie,
Jedno bierz na rozum sobie¹⁸⁶:
Powiem ci o mej kosie,
Jedno jej powąchaj w nosie,
Chcesz li spatrzeć¹⁸⁷ jako ostrą,
Zapłacz nad tobą siostra,
Mistrzostwać¹⁸⁸ nic nie pomogą,
W ocemgnienu¹⁸⁹ wezdrzysz nogą¹⁹⁰;
Jedno wyjmę z puzdra¹⁹¹ kosy,
Natychmiast smienisz głosy¹⁹².
Dał ci mi to Wszchemogący,
Bych morzyła lud żywiący.
Zawždy wsłyne moja siła,
Jam obrzimy pomorzyła:
Salomona¹⁹³ tak mądrego,

¹⁷⁶*Golijas* właśc. *Goliat* — postać biblijna, wojownik filistyński olbrzymiego wzrostu (Księga Samuela podaje sześć łokci i jedną piędź, tj. ok. 3 m), postrach wojsk Izraela; zginął rażony pociskiem z procy z rąk młodego Dawida, późniejszego króla. [przypis edytorski]

¹⁷⁷*Annasz i Kajfasz* — arcykapłani żydowscy; Annasz syn Setiego (arcykapłan w l. 6–15) oraz jego zięć, Józef Kajfasz (arcykapłan w l. 18–36) uczestniczyli w procesie przeciw Jezusowi z Nazaretu; Annasz, niepełniący wówczas żadnego urzędu, a jedynie cieszący się poważaniem ludu zamożny i uczony obywatel, nie uzyskawszy od Jezusa wiążącej odpowiedzi na temat treści jego nauk, odesłał go ze swego pałacu do Kajfasza, będącego przewodniczącym Sanhedrynu i mogącego prowadzić przesłuchanie. [przypis edytorski]

¹⁷⁸*Judasz* — postać ewangeliczna; jako jeden z uczniów Jezusa z Nazaretu miał go zdradzić i wydać, przekupiony sumą 30 srebrników; następnie, dręczony wyrzutami sumienia, powiesił się na drzewie. [przypis edytorski]

¹⁷⁹*obiesić* (starop.) — obwiesić; powiesić. [przypis edytorski]

¹⁸⁰*dwu łotru* (starop. forma) — daw. B. liczby podwójnej; dziś: dwóch łotrów. [przypis edytorski]

¹⁸¹*umorzyć* (starop.) — uśmiercić. [przypis edytorski]

¹⁸²*nawięcej* (starop.) — najwięcej. [przypis edytorski]

¹⁸³*słamię* (starop.) — tu: złamię. [przypis edytorski]

¹⁸⁴*chcesz li* (starop. forma) — jeśli chcesz. [przypis edytorski]

¹⁸⁵*wzjawię* (starop.) — wyjawić. [przypis edytorski]

¹⁸⁶*jedno bierz na rozum sobie* (starop.) — tylko rozważ (to) sobie. [przypis edytorski]

¹⁸⁷*spatrzeć* (starop.) — zobaczyć. [przypis edytorski]

¹⁸⁸*mistrzostwać nic nie pomogą* (starop.) — konstrukcja z partykułą wzmacniającą *ci*, skróconą do *-ć*. [przypis edytorski]

¹⁸⁹*w ocemgnienu* (starop.) — w okamgnienu. [przypis edytorski]

¹⁹⁰*wezdrzysz nogą* (starop.) — zadrzą pod tobą nogi (ze strachu). [przypis edytorski]

¹⁹¹*puzdro* (starop.) — pudło, futerał. [przypis edytorski]

¹⁹²*smienić głosy* (starop.) — zmienić głos; przen. dziś: zacząć inaczej śpiewać. [przypis edytorski]

¹⁹³*Salomon* — postać biblijna, król Izraela, syn i następca Dawida; prorok i słynny z mądrości władca. Podczas swego panowania doprowadził do rozkwitu państwo: prowadził politykę pokojową (m.in. z Egiptem, poślubiwszy córkę faraona, z arabskim Królestwem Saby), stworzył flotę, która rozwijała stosunki handlowe, zrealizował wiele budowli (m.in. świątynię jerozolimską zw. pierwszą, kilka pałaców, mury Jerozolimy, miasta-spichlerze), a jego dwór był ośrodkiem kultury, w tym literackiej. Samemu Salomonowi przypisywane jest autorstwo *Pieśni nad Pieśniami*, *Księgi Koboleta* i *Księgi Przysłów*. Wiadomości o Salomonie pochodzą gł. z *Pierwszej Księgi*

Absolona¹⁹⁴ nadobnego,
Sampsona¹⁹⁵ wielmi mocnego
I Wietrzycha obrzymskiego;
Ja się nad niemi pomściła,
A swą kosę ucieszyła.
Jać też dziwy poczynam,
Jedny wiem, drugie ścinam.

Magister respondit:

Jać nie wiem, z kim się ty zbracisz¹⁹⁶,
Gdy wszyscy¹⁹⁷ ludzie potracisz;
Gdy wszyscy ludzie posieczesz,
A gdzież sama ucieczesz!
Wszędyć¹⁹⁸ trzeba ludzkiej przyjaźni,
By cię zgrzeli w swojej łaźni,
Aby się w niej napociła,
Gdyby się urobiła¹⁹⁹ —
A potem lepiej czyniła.

Mors dicit:

Owa²⁰⁰, ja tu ciebie smyję²⁰¹,
W ocemgnieniu²⁰² setnę²⁰³ szyję.
Czemu się tako z rzeczą wciekasz²⁰⁴,
Snać²⁰⁵ tu jutra nie doczekasz!
Mówisz mi to tako śmieie,
Utnęć szyję i w kościele!

Śmierć, Urzędnik,
Przekupstwo

Królewskiej, 1–11 i *Drugiej Księgi Kronik*, 1–9 *Starego Testamentu*. Inne źródła (np. *Koran*, gdzie występuje pod imieniem Sulejman, *Talmud*, *Dzieje Flawiusza*) przypisują mu władzę nad demonami (dżinami), uchodzi też za autora okultystycznej książki *Sztuka Geocji*. [przypis edytorski]

¹⁹⁴*Absolona* właśc. *Absalom* — postać biblijna, syn króla Dawida, słynny z urody, szczególnie z bujnych włosów. Kiedy jego przyrodni brat, Amnon, pierworodny potomek króla, zgwałcił rodzoną siostrę Absaloma, Tamar i nie został ukarany, Absalom kazał swoim sługom zamordować go podstępnie podczas uczty, a następnie zbiegł na dwór swego dziada, Talmaja, króla Geszur. Po trzech latach uzyskał zgodę Dawida na powrót do Jerozolimy, ale nie miał wstępu na dwór. Absalom zawiązał bunt przeciw ojcu, został w Hebronie obwołany przez swoich zwolenników królem i wkrótce zajął Jerozolimę. Kiedy doszło do decydującego starcia w lesie Efraima, wojska Dawida odniosły zwycięstwo. Absalom ocalał, lecz kiedy uchodząc po bitwie przejeżdżał pod dębem, zaczepił włosami o jego gałęzie, zaś jego wierzchowiec umknął: tak uwięzionego znalazł go jeden z dowódców wojsk Dawida, Joab i, wraz ze swymi sługami, zabił buntownika. Stało się to wbrew woli Dawida, który nakazał oględnie obchodzić się z synem. [przypis edytorski]

¹⁹⁵*Sampson*, właśc. *Samson* — postać biblijna, jeden z sędziów, nazirejczyk: na mocy zobowiązania, które anioł nałożył na jego ojca, Manoacha, i jego bezpłodną żonę, syn, który im się narodził miał złożyć śluby pełnego posłuszeństwa Bogu (nazireatu), w związku z czym miał nie spożywać alkoholu ani nieczystych pokarmów oraz nie strzyć włosów ani brody. Z woli Boga miał rozpocząć misję wyrwania Izraela z rąk Filistynów. Był obdarzony legendarną, nadludzką siłą: zabił gołymi rękami lwa, pokonał liczący tysiąc Filistynów oddział, będąc uzbrojony jedynie w osłą szczękę, kiedy indziej zaś w Gazie wyrwał bramę miasta, za którą czyhali na niego wrogowie. Filistyni wielokrotnie próbowali go wziąć w niewolę i obezwładnić; w końcu z ich namowy kochanka Samsona, Dalila, wydobyła sekret jego mocy: kiedy Samson spał, jeden z Filistynów obciął mu włosy, a wtedy, z powodu złamania ślubów nazireatu, Samson utracił moc, którą obdarzał go Bóg. Został pojmany, oślepiiony, a następnie skuty kajdanami i zmuszony do pracy przy żarnach w Gazie. Filistyni przyprowadzili go do świątyni Dagona podczas trwających tam uroczystości, żeby napawać się upokorzeniem ujarzmionego siłacza i bawić jego kosztem. Wtedy Samson, którego włosy nieco już odrosły, wezwał pomocy Boga, wstrząsnął kolumnami budynku i zburzył go, grzebiąc pod gruzami wraz z sobą tysiące wrogów. [przypis edytorski]

¹⁹⁶*zbracić się z kim* (starop.) — pobratać się z kim. [przypis edytorski]

¹⁹⁷*wszytki* (starop.) — wszystkich. [przypis edytorski]

¹⁹⁸*wszędyć* (starop.) — konstrukcja z partykulą wzmacniającą *ci*, skróconą do *-ć*; *wszędy*: wszędzie. [przypis edytorski]

¹⁹⁹*urobić się* (starop.) — spracować się. [przypis edytorski]

²⁰⁰*owa* (starop.) — oto, otóż. [przypis edytorski]

²⁰¹*smyję* (starop.) — zmyję; tu przen.: usunę, zabiję. [przypis edytorski]

²⁰²*w ocemgnieniu* (starop.) — w okamgnieniu. [przypis edytorski]

²⁰³*setnę* (starop.) — tu: zetnę. [przypis edytorski]

²⁰⁴*czemu się tako z rzeczą wciekasz* (starop.) — po co tak dociekasz (tej) sprawy. [przypis edytorski]

²⁰⁵*snać* (starop.) — prawdopodobnie, pewnie, widocznie. [przypis edytorski]

Otoż, mistrzu barzo²⁰⁶ głupi,
 Nie rozumiesz o tej kupi²⁰⁷:
 Nie korzyszczyć²⁰⁸ ja w odzieniu
 Ani w nawięszem²⁰⁹ jimieniu²¹⁰,
 Twe rozynki i migdały
 Zawźdyć²¹¹ mi za mało stały²¹²,
 Eksamity²¹³ i postawce²¹⁴ —
 Tych się mnie nigdy nie chce.
 W grzechu się ludzkim kocham,
 A tego nigdy nie przeniecham²¹⁵.
 Duchownego i świeckiego²¹⁶,
 Zbawię²¹⁷ żywota każdego,
 A każdego morzę²¹⁸, łupię,
 O to nigdy nie pokupię:
 Kanonicy i proboszcze
 Będą w mojej szkole jeszcze,
 I plebani s mięszą²¹⁹ szyją,
 Jiżto²²⁰ barzo piwo piją
 I podgardłki²²¹ na pirsicach wieszają;
 Dobre kupce, rostocharze²²²,
 Wszystkie²²³ moja kosa skarże;
 Panie i tłuste niewiasty,
 Co sobie czynią rozpasty²²⁴,
 Mordarze²²⁵ i okrutniki,
 Ty²²⁶ posiekę nieboszczyki;
 Dziewki²²⁷, wdowy i mężatki
 Posiekę je za jich²²⁸ niestatki²²⁹;
 Szlachcicom bierzę szypy²³⁰, tulce²³¹,
 A ostawiam je w jenej koszulce;
 Żaki i dworaki,
 Ty posiekę nieboraki;
 Wszystkie, co na ostre gonią²³²,
 Biegam za nimi z pogonią;

Danse macabre, Śmierć,
 Przemoc, Pozycja społeczna

²⁰⁶barzo (starop.) — bardzo. [przypis edytorski]

²⁰⁷kupia (starop.) — towar; tu: rzecz, sprawa. [przypis edytorski]

²⁰⁸korzyszczyć (starop.) — konstrukcja z partykułą wzmacniającą ci, skróconą do -ć; forma I os.łp, dziś: korzystam. [przypis edytorski]

²⁰⁹nawięszy (starop.) — największy. [przypis edytorski]

²¹⁰jimienie — własność, bogactwo. [przypis edytorski]

²¹¹zawźdyć (starop.) — zawsze. [przypis edytorski]

²¹²stać za mało komu (starop.) — mieć dla kogo małą wartość; mało znaczyć dla kogo. [przypis edytorski]

²¹³eksamit (starop.) — aksamit. [przypis edytorski]

²¹⁴postawce a. postawy (starop.) — kosztowne tkaniny. [przypis edytorski]

²¹⁵przeniechać co (starop.) — zostawić co, porzucić co. [przypis edytorski]

²¹⁶świecki (starop. forma) — świecki. [przypis edytorski]

²¹⁷zbawić żywota (starop.) — pozbawić życia. [przypis edytorski]

²¹⁸morzyć (starop.) — zabijać. [przypis edytorski]

²¹⁹mięszy (starop.) — gruby. [przypis edytorski]

²²⁰jiżto (starop.) — że to; przez to że. [przypis edytorski]

²²¹podgardłki (starop.) — podbródki. [przypis edytorski]

²²²rostocharz a. roztrucharz (starop.) — handlarz końmi. [przypis edytorski]

²²³wszystki (starop.) — wszystkich. [przypis edytorski]

²²⁴rozpasta (starop.) — rozpusta; tu: uczta. [przypis edytorski]

²²⁵mordarz (starop.) — morderca. [przypis edytorski]

²²⁶ty (starop. forma) — te; ty posiekę: tych posiekam. [przypis edytorski]

²²⁷dziewka (starop.) — tu: panna, dziewczyna. [przypis edytorski]

²²⁸jich (starop. forma) — ich. [przypis edytorski]

²²⁹niestatek (starop.) — niestateczność, lekkomyślność. [przypis edytorski]

²³⁰szyp (starop.) — grot strzały; strzała; pocisk. [przypis edytorski]

²³¹tulec a. tuł (starop.) — także: tula, tuleja; kołczan. [przypis edytorski]

²³²gonić na ostre (starop.) — brać udział w pojedynkach na kopie. [przypis edytorski]

Kto się rad ku bitwie miece²³³,
Utnę mu rękę i plece²³⁴,
Rozdzielę ji²³⁵ z swoją miłą,
A ostawię ji prawym²³⁶ wilą²³⁷;
Chcę mu sama trafić²³⁸ włosy,
Iż²³⁹ smieni głosy²⁴⁰.

Magister dicit:

By mię chciała trocha²⁴¹ słuchać,
Chciałbych²⁴² cię nieco pytać:
Czemu się lekarze stają,
Gdy z twej mocy nie wybawiają,
I też powiedają,
Eże²⁴³ wieliką²⁴⁴ moc ziola mają.

Mors respondit:

Otoć każdy lekarz faści²⁴⁵,
Nie pomogą jego maści;
Pożywają²⁴⁶ mistrzostwa swego,
Poki nietu czasu mego²⁴⁷,
A poki jest wola Boża,
Poty człówek praw niezboża.
Nie pomogą apoteki,
Przeciw mnie żadne leki,
A wždy²⁴⁸ umrzeć każdy musi,
Kto jich lekarstwa zakusi²⁴⁹;
Na mały czas²⁵⁰ mogą pomoc,
Iż niemocny weźmie swą moc.
A wždy koniec temu będzie,
Gdy lekarz w mej szkole siędzie,
Bowień przeciw śmirtelnej szkodzie
Nie najdzie ziela na ogrodzie.
Darmo pożywasz lubieszczka,
Jużci zgotowana deszczka²⁵¹;
Nie pomoże kurzenie piołyna,
Gdy przydzie²⁵² moja godzina;
Nie pomogą i szefwije —
Wszystko śmirć przez ługu smyje²⁵³.

Lekarz, Śmierć, Kondycja
ludzka

²³³*miece się* (starop. forma) — miota się, rzuca się. [przypis edytorski]

²³⁴*plece* (starop. forma) — plecy. [przypis edytorski]

²³⁵*ji* (starop. forma) — go; jego. [przypis edytorski]

²³⁶*prawy* (starop.) — prawdziwy. [przypis edytorski]

²³⁷*wiła* (starop.) — szaleniec, głupiec. [przypis edytorski]

²³⁸*trafić włosy* (starop.) — układać włosy, czesać włosy. [przypis edytorski]

²³⁹*iże* (starop.) — aż; tak że. [przypis edytorski]

²⁴⁰*smienić głosy* (starop.) — odmienić głos; tu przen.: zacząć inaczej śpiewać, zacząć cienko śpiewać. [przypis edytorski]

²⁴¹*trocha* (starop.) — trochę. [przypis edytorski]

²⁴²*chciałbych (...) pytać* (starop.) — chciałbym zapytać. [przypis edytorski]

²⁴³*eże* (starop.) — że. [przypis edytorski]

²⁴⁴*wieliki* (starop.) — wielki. [przypis edytorski]

²⁴⁵*faści* (starop.) — zwodzić, otumaniać. [przypis edytorski]

²⁴⁶*pożywać* (starop.) — używać. [przypis edytorski]

²⁴⁷*poki nietu czasu mego* (starop.) — póki nie nadejdzie mój czas. [przypis edytorski]

²⁴⁸*wždy* (starop.) — przecież. [przypis edytorski]

²⁴⁹*zakusić* (starop.) — zakąsić; ugryźć; spróbować. [przypis edytorski]

²⁵⁰*na mały czas* (starop.) — na krótko. [przypis edytorski]

²⁵¹*deszczka* (starop.) — deseczka; tu: trumna. [przypis edytorski]

²⁵²*przydzie* (starop. forma) — przyjdzie. [przypis edytorski]

²⁵³*przez ługu smyje* (starop.) — zmyje bez ługu. [przypis edytorski]

Jać²⁵⁴ nie dbam o żadne ziele,
A wždy już lat przeszło wiele²⁵⁵,
Gdy pożywam swego państwa²⁵⁶,
A nie dbam o żadne lekarstwa;
Swe poczwę²⁵⁷ nad ludźmi stroję,
A wždy w jenej mierze stoję.
Morzę²⁵⁸ sędzie i podsędki,
Zadam jim wielikie smętki.
Gdy swą rodzinę sądzą,
Często na skazaniu błądzą²⁵⁹ —
Ale gdy przydzie²⁶⁰ sąd Boży,
Sędzia w miech puszczeli włoży²⁶¹:
Już nie pojedzie na roki²⁶²,
Czyniąc niesprawie otwłoki,
Co przewracał sądy wierne,
Bierząc winy nieumiernie,
Bierząc²⁶³ od złostników dary,
Sprawiając jich niewiery —
To wszystko będzie wzjawiono²⁶⁴
I ciężko pomszczono.

Sędzia, Sprawiedliwość,
Śmierć

Magister dicit:

Proszę ciebie, słuchaj tego,
A niechaj²⁶⁵ mówienia swego.
Twoja kosa wszytki siecze,
Tako szlachtę, jako kmiecie;
Dawisz²⁶⁶ wszytki prze lutości²⁶⁷,
Nie czyniąc żadnej miłości.
Chciałbych odmówić z tobą:
Mogł li bych²⁶⁸ się skryć przed tobą,
Gdybych się w ziemi chował
Albo twardo zamurował?
Zali²⁶⁹ bych uszedł twej mocy,
Gdybych strzegł we dnie i w nocy?
Temu bych uczynił wrożę²⁷⁰
I postawił dobrą strożę²⁷¹.

Ucieczka, Strach, Śmierć,
Broń, Przemoc

²⁵⁴jać (starop.) — konstrukcja z partykułą wzmacniającą *ci*, skróconą do *-ć*; *jać nie dbam*: ja tam nie dbam. [przypis edytorski]

²⁵⁵a wždy już lat przeszło wiele (starop.) — a przecież już minęło wiele lat. [przypis edytorski]

²⁵⁶pożywać swego państwa (starop.) — używać swojego panowania; korzystać ze swej władzy. [przypis edytorski]

²⁵⁷poczwa (starop.) — figiel, wybryk; por. *poczwarny, poczwara*; *swe poczwę nad ludźmi stroję*: robię ludziom swoje figle. [przypis edytorski]

²⁵⁸morzyć (starop.) — uśmiercać. [przypis edytorski]

²⁵⁹błądzić na skazaniu (starop.) — wydawać błędny sąd, wydawać nieprawidłowy wyrok. [przypis edytorski]

²⁶⁰przydzie (starop. forma) — przyjdzie. [przypis edytorski]

²⁶¹w miech puszczeli włoży (starop.) — włoży puszczę do worka. [przypis edytorski]

²⁶²roki (starop.) — sądy coroczne. [przypis edytorski]

²⁶³bierząc (starop.) — forma imiesłowowa: biorąc. [przypis edytorski]

²⁶⁴wzjawiono będzie (starop.) — będzie wyjawione; będzie ujawnione. [przypis edytorski]

²⁶⁵niechaj (starop.) — forma trybu rozkazującego: zaniechaj czego, porzuć co. [przypis edytorski]

²⁶⁶dawisz (starop.) — tu: dłać. [przypis edytorski]

²⁶⁷prze lutości (starop.) — bez litości. [przypis edytorski]

²⁶⁸mogł li bych się skryć (starop.) — konstrukcja z partykułą pytajną *li*; inaczej: czy mógłbym się skryć. [przypis edytorski]

²⁶⁹zali (starop.) — czy, czy też. [przypis edytorski]

²⁷⁰wrożę (starop.) — wróża, wróżba. [przypis edytorski]

²⁷¹strożę (starop.) — straż; *postawił strożę*: postawił straż. [przypis edytorski]

Mors dicit:

Chcesz li²⁷² tego skosztować,
Dam ci się w żelazie²⁷³ skować
I też w ziemi zakopać —
Ale cię pewno potrzepię,
Jedno²⁷⁴ sobie kosę sklepię.
Uwijaj się, jako umiesz,
Aza²⁷⁵ mej mocy ujdziesz.
Jużem ci naostrzyła kosę,
A darmo jej nie podniosę,
Ciebie ją podgolić muszę.

Magister dicit:

Miła Śmierci, nie mow mi tego,
Zbawisz mię żywota mego;
Już ci nie wiem, coć mi się złego zstało²⁷⁶:
Głowa mi się wkoło toczy,
S niej chcą wypaść oczy.

Mors dicit:

Czemu się tak wiele przeciwiasz,
Mirziączki²⁷⁷ se mną nabywasz!
Nikt się przede mną nie skryje,
Wszystkiem żywem utnę szyje:
Sama w lisie jamy łążę,
Wszystki liszki²⁷⁸ w zdrowiu każę²⁷⁹;
Za kunami łążę w dzień²⁸⁰,
Łupieżę²⁸¹ dam na odzienie;
Ja dawię²⁸² gronostaje
I wiewiorkam się dostaje;
Jać też kosą siekę wilki,
Sarny łapam drugiej filki²⁸³;
Przez płoty chłopie
Gonię żorawie i dropie;
Z gęsi też wypędzam duszki,
Pierze dawam na poduszki —
Zwierzęta i wszystkie ptaki
Ja posiekę nieboraki.
Co koli²⁸⁴ martwym niosą,
Ci byli pod mą kosą.

Przeć toć ten przykład przywodzę,
Kaźdego w żywocie szkodzę:
By się podnosił na powietrze,

Śmierć, Zwierzęta

²⁷²chcesz li> (starop.) — konstrukcja z partykułą pytajną *li*; inaczej: jeśli chcesz. [przypis edytorski]

²⁷³w żelazie (starop. forma) — w żelazie. [przypis edytorski]

²⁷⁴jedno (starop.) — tylko, jedynie. [przypis edytorski]

²⁷⁵aza (starop.) — czy, czy też. [przypis edytorski]

²⁷⁶zstało (starop.) — stało. [przypis edytorski]

²⁷⁷mirziączka a. mierzączka (starop.) — obrzydzenie, wstręt, ohyda. [przypis edytorski]

²⁷⁸liszka (starop.) — lis. [przypis edytorski]

²⁷⁹każić w zdrowiu (starop.) — psuć zdrowie; tu: odbierać zdrowie, odbierać życie. [przypis edytorski]

²⁸⁰dzień a. dzienia (starop.) — barć wyrobiona w żywym drzewie, ul leśny; także: *dziennie*, *dzienie*. [przypis edytorski]

²⁸¹łupież (starop.) — skóra zdjeta ze zwierzęcia. [przypis edytorski]

²⁸²dawić (starop.) — tu: dławić, dusić. [przypis edytorski]

²⁸³filka (starop.) — chwilka. [przypis edytorski]

²⁸⁴co koli (starop.) — cokolwiek. [przypis edytorski]

Musisz płacić świętopietrze;
Jen ma grody i pałace,
Každy przed mą kosą skacze;
By też miał żelazna wrota,
Nie udzie²⁸⁵ se mną kłopota.
Wszystki sobie za nic ważę,
Z kaźdego duszę wydlabię²⁸⁶:
Stojić za mało papież
I naliszzy²⁸⁷ żebrak takież,
Kardynali i biskupi —
Zadam jim wielikie łupy,
Pogniatam ci kanoniki,
Proboszcze, sufragany,
Ani mam o to przygany;
Wszystki mnichy i opaty
Posiekę przez zapłaty²⁸⁸.

Śmierć, Danse macabre,
Książdz, Pozycja społeczna

Dobrzy mniszy²⁸⁹ się nie boją,
Którzy żywot dobry mają,
Acz²⁹⁰ mą kosę poznają,
Ale się jej nie lękają.
To wszystkim dobrem pospolno —
Jidą przed mą kosą rowno,
Bo dobremu mało płaci,
Acz umrze, nic nie straci:
Pozbędzie świeckiej żalości,
Pojdzie w niebieskie radości.
Prostynią²⁹¹ w niebo ciągnie,
A żadny²⁹² mu nie przeciagnie²⁹³;
Wziął ot wszystkich wzgardzenie,
Świeczszczy²⁹⁴ mu się naśmiewali²⁹⁵,
Za prawego²⁹⁶ ji²⁹⁷ wiłę²⁹⁸ mieli²⁹⁹.
Ale gdy przydzie dzień sądny,
Gdzie się nie skryje żadny,
Uźrzą³⁰⁰ mądrzy tego świata,
Iż dobra Boska odpłata;
Chowali tu żywot swoj ciasno,
Alić jich³⁰¹ sirca³⁰² nad słońce jasno;
Jidą³⁰³ w niebieskie radości,
A nie w piekielne żalości.
Co nam pomogło odzienie

Vanitas

²⁸⁵udzie (starop. forma) — ujdzie; tj. ucieknie. [przypis edytorski]

²⁸⁶wydlabić (starop.) — wydlawić; wydusić. [przypis edytorski]

²⁸⁷naliszzy (starop.) — najlichszy, najgorszy. [przypis edytorski]

²⁸⁸przez zapłaty (starop.) — bez zapłaty. [przypis edytorski]

²⁸⁹mniszy (starop. forma) — mnisi. [przypis edytorski]

²⁹⁰acz (starop.) — a jednak; chociaż. [przypis edytorski]

²⁹¹prostynia (starop.) — prosta droga. [przypis edytorski]

²⁹²żadny (starop.) — żaden, nikt. [przypis edytorski]

²⁹³przeciagnąć komu (starop.) — przeszkodzić komu. [przypis edytorski]

²⁹⁴świeczszczy (starop.) — (ludzie) świeccy. [przypis edytorski]

²⁹⁵naśmiewać się komu (starop.) — naśmiewać się z kogo. [przypis edytorski]

²⁹⁶prawy (starop.) — prawdziwy, rzeczywisty. [przypis edytorski]

²⁹⁷ji (starop. forma) — go. [przypis edytorski]

²⁹⁸wiła (starop.) — głupiec, szaleniec. [przypis edytorski]

²⁹⁹mieć kogo za co (starop.) — uważać kogo za co. [przypis edytorski]

³⁰⁰uźrzeć (starop.) — ujrzeć. [przypis edytorski]

³⁰¹jich (starop. forma) — ich. [przypis edytorski]

³⁰²sirca (starop.) — tu: serca. [przypis edytorski]

³⁰³jidą (starop.) — idą. [przypis edytorski]

Albo obłudne³⁰⁴ jimienie³⁰⁵,
 Cośmy się w niem kochali,
 A swe dusze za nie dali?
 Przeminęło jak obłoki,
 A my jidziem przez otwłoki³⁰⁶.
 Jinako³⁰⁷ morzę³⁰⁸ złe mnichy,
 Którzy mają zakon lichy³⁰⁹,
 Co z klasztoru uciekają,
 A swej wolej pożywają³¹⁰.
 Gdy mnich pocznie dziwy strojić,
 Nikt go nie może ukojić³¹¹;
 Kto chce czynić co na świecie,
 Zły mnich we wszystko się miece³¹².
 Jestli³¹³ wsiędzie na szkapicę³¹⁴,
 Wetknie za nadrę³¹⁵ kopicę³¹⁶,
 Zawodem na koniu wraca,
 A często kozielce³¹⁷ przewraca.
 Kiedy mnich na koniu skacze,
 Nie weźrzalby na³¹⁸ najlepsze kołacze;
 Umaże się jako wiła³¹⁹,
 A wždy³²⁰ mu ta rzecz barzo miła.
 Gdy piechotą jimie³²¹ biegać,
 Muszę mu naprzod zabiegać.
 Azaż³²² ci³²³ ji czarci niosą,
 Jedwo ji³²⁴ pogonię z kosą!
 Nie dba, iż go kijem biją,
 Zawod³²⁵ biega z krzywą szyją;
 A drugdy³²⁶ mu zbiją plece,
 A wždy się w niem coś złego miece —
 A wždy za niem biegać muszę,
 Aż s niego wypędzę duszę.
 Mówię to przez kłamu³²⁷ wierę³²⁸,
 Dam ji³²⁹ czartom na ofierę.
 Kustosza i przeora
 Wezmę je do swego dwora;

³⁰⁴obłudny (starop.) — tu: zwodnicze. [przypis edytorski]

³⁰⁵jimienie (starop.) — bogactwo, mienie. [przypis edytorski]

³⁰⁶przez otwłoki (starop.) — bez zwłoki; niezwłocznie. [przypis edytorski]

³⁰⁷jinako (starop.) — inaczej. [przypis edytorski]

³⁰⁸morzyć (starop.) — uśmiercać. [przypis edytorski]

³⁰⁹miec zakon lichy (starop.) — nie trzymać się zasad, reguły zakonnej. [przypis edytorski]

³¹⁰pożywać swej wolej (starop.) — zażywać swawoli. [przypis edytorski]

³¹¹ukojić (starop.) — tu: uspokoić. [przypis edytorski]

³¹²miotac się w co (starop.) — rzucać się w co; 3. os. lp: *miece*: miota, rzuca, ciska. [przypis edytorski]

³¹³jestli (starop.) — jeśli. [przypis edytorski]

³¹⁴szkapica (starop.) — szkapa; koń. [przypis edytorski]

³¹⁵nadra (starop.) — zanadrze; *wetknąć za nadrę*: wsadzić w zanadrze, wsadzić za pazuchę. [przypis edytorski]

³¹⁶kapica (starop.) — habit. [przypis edytorski]

³¹⁷kozielce przewracać (starop.) — wywijać koziołki. [przypis edytorski]

³¹⁸nie weźrzalby na co (starop.) — nie spojrzalby na co; ani spojrzalby na co. [przypis edytorski]

³¹⁹wiła (starop.) — głupiec, szaleniec. [przypis edytorski]

³²⁰wždy (starop.) — zawsze, przecież. [przypis edytorski]

³²¹jimac (starop.) — zacząć; zabrać się za co. [przypis edytorski]

³²²azaż (starop.) — konstrukcja z partykułą wzmacniającą *-że*, skróconą do *-ż*; *aza*: czy, czy też. [przypis edytorski]

³²³ci (starop., gw.) — tu: partykuła wzmacniająca. [przypis edytorski]

³²⁴ji (starop. forma) — go. [przypis edytorski]

³²⁵zawód biegać (starop.) — ścigać się, brać udział w gonitwie. [przypis edytorski]

³²⁶drugdy (starop.) — drudzy, inni. [przypis edytorski]

³²⁷przez kłamu (starop.) — bez kłamstwa, nie kłamiąc. [przypis edytorski]

³²⁸wierę (starop.) — zaprawdę, zaiste; słusznie. [przypis edytorski]

³²⁹ji (starop.) — go. [przypis edytorski]

Z opata sejmę³³⁰ kapicę³³¹,
Dam komu na nogawicę;
Z szkaplerza będą pilśnianki³³²,
Suknia będzie pacholkom na lanki³³³;
Odejmę mu torłop kuni,
A nie wiem, gdzie się okuni;
Odejmę mu kozuch lisi
I płaszcz, co nazbyt wisi;
Koniecznie mu sejmę imfułę
I dam za szyję poczpulę³³⁴.

Magister dicit:

Chcę cię pytać, Śmirci miła,
By mię tego nauczyła:
Panie, co czystość chowają,
Jako się u Boga mają?

Śmierć, Kobieta, Śmierć
bohatera, Cierpienie,
Odwaga

Mors respondit:

Azaś³³⁵ nie czytał świętych żywota,
Co mieli ciężkie kłopoty?
Jako panny mordowano,
Sieczono i biczowano,
Nago zwłoczono, ciało żżono³³⁶
I pirsy rzezano —
Potem do ciemnice wiedziono,
Niektóre głodem morzono,
Potem w powrozie wodzono,
Okrutnemi dręcząc mękami,
Targano je osękami³³⁷.
Ja się temu dziwowała,
Gdym w nich tę śmiałość widziała —
Dziwno jest nie dbać okrutności,
Cierzpiąc³³⁸ tako ciężkie boleści.

(dalszego ciągu brak)

³³⁰ *sejmę* a. *zjąć* (starop.) — zdjąć; *sejmę*: zdejmę. [przypis edytorski]

³³¹ *kapica* (starop.) — tu: habit; kaptur. [przypis edytorski]

³³² *pilśnianki* (starop.) — buty filcowe (z pilśni). [przypis edytorski]

³³³ *lanka* (starop.) — koszula, długa suknia. [przypis edytorski]

³³⁴ *poczpuła* (starop.) — cios, uderzenie. [przypis edytorski]

³³⁵ *azaś nie czytał* (starop.) — czyś nie czytał; czy nie czytałeś. [przypis edytorski]

³³⁶ *żżec* (starop.) — spalić; *żżono*: palono. [przypis edytorski]

³³⁷ *osęka* a. *osęka* (starop.) — drąg zakończony hakiem. [przypis edytorski]

³³⁸ *cierzpiąc* (starop.) — forma imiesłowowa; dziś: cierpiąc. [przypis edytorski]

Ten utwór nie jest objęty majątkowym prawem autorskim i znajduje się w domenie publicznej, co oznacza że możesz go swobodnie wykorzystywać, publikować i rozpowszechniać. Jeśli utwór opatrzony jest dodatkowymi materiałami (przypisy, motywy literackie etc.), które podlegają prawu autorskiemu, to te dodatkowe materiały udostępnione są na licencji Creative Commons Uznanie Autorstwa – Na Tych Samych Warunkach 3.0 PL.

Źródło: <http://wolnelektury.pl/katalog/lektura/dialog-mistrza-polikarpa-ze-smiercia>

Tekst opracowany na podstawie: Dialog mistrza Polikarpa ze Śmiercią (przedruk), Chrestomatia staropolska: teksty do roku 1543, oprac. Wiesław Wydra, Wojciech Ryszard Rzepka, red. Wiesław Wydra, Wojciech Ryszard Rzepka, Zakład Narodowy Ossolińskich, Wrocław 1995.

Wydawca: Fundacja Nowoczesna Polska

Publikacja zrealizowana w ramach projektu Wolne Lektury (<http://wolnelektury.pl>). Reprodukacja cyfrowa wykonana dzięki uprzejmości Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie.

Opracowanie redakcyjne i przypisy: Aleksandra Kopeć, Aleksandra Sekuła, Wojciech Kotwica.

Okładka na podstawie: speaking4lines@Flickr, CC BY-SA 2.0

ISBN 978-83-288-5860-2

Wesprzyj Wolne Lektury!

Wolne Lektury to projekt fundacji Nowoczesna Polska – organizacji pożytku publicznego działającej na rzecz wolności korzystania z dóbr kultury.

Co roku do domeny publicznej przechodzi twórczość kolejnych autorów. Dzięki Twojemu wsparciu będziemy je mogli udostępnić wszystkim bezpłatnie.

Jak możesz pomóc?

Przekaż 1% podatku na rozwój Wolnych Lektur: Fundacja Nowoczesna Polska, KRS 0000070056.

Dołącz do Towarzystwa Przyjaciół Wolnych Lektur i pomóż nam rozwijać bibliotekę.

Przekaż darowiznę na konto: [szczegóły na stronie Fundacji](#).